

**יז. "הגדולה של ישראל": מענה ל"דברי קטיגוריא"
איגרת מאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק**

כחצי שנה לפני הסתלקותו (ג' באלול תרצ"ה) מיען הראי"ה קוק איגרת לרב דניאל סירקיס, איגרת שזה לה כאן פרסום ראשון. רקע האיגרת היה, ככל הנראה, מאמר שראה אור ובו דברי קטיגוריה בוטים על "הגזענות היהודית" כפי שבאה לידי ביטוי, כביכול, בפסוקי תנ"ך ובדברי חז"ל שונים. הרב משיב לטענות תוך שילוב עקרונות מהותיים לצד התנהלות טקטית.

ממוען האיגרת, הרב דניאל סירקיס (תרמ"ב-תשכ"ה), היה איש ציבור חשוב. בשנים תרצ"ג-תרצ"ט (המקבילות לזמן כתיבת האיגרת שלפנינו) כיהן הרב סירקיס בתפקיד יו"ר ועד קהילת העיר תל אביב. לימים, עם עלייתו ירושליימה, כיהן כגזבר המרכז העולמי של המזרחי וכחבר הדירקטוריון של הקרן הקיימת לישראל. הרב סירקיס נודע כתקופה בדעותיו, אך מכובד גם על ידי יריביו. בשעתו, ובהשראת הרב קוק, הוא טיפל באיסוף חומר משפטי אשר סייע לבסוף בזיכוי של א' סטבסקי מאשמת רצח ח' ארלזורוב. הוא נמנה על ראשי בנק המזרחי ועל מייסדי עיתון הצופה, ואף זכה לחתום על מגילת העצמאות. בערוב ימיו עמד בראש הוועדה להקמת בניינים חדשים לשיבת מרכז הרב. הרב סירקיס היה תלמיד חכם וסופר פורה.¹ מאמריו כונסו לספרים "ציונות במיצר" (תל אביב תרצ"ג) ו"בקומה זקופה" (ירושלים תשי"ז). עד עתה פורסמה רק התכתבות אחת בין הרב קוק לבינו: תשובת הרב לשאלה הלכתית הנוגעת לאופיין של "הקפות שניות".² תולדותיו ופועלו תוארו בספר "זקוף הקומה" (ירושלים תשל"ז).³

האיגרת שלפנינו מוקלדת במכונת כתיבה על נייר עם לוגו "הרב הראשי לארץ ישראל" והיא נושאת מספר סדרתי: 2118. האיגרת כוללת פה ושם שיבושים קלים;⁴ היא מצויה במרכז התיעודי של בית הרב בירושלים ונמסרה

1 מאמריו פורסמו בעיתונים רבים: דואר היום, חזית העם, במערכה, העם, הירדן, הצופה והבקר.

2 שו"ת אורח משפט סימן קמב; וראו נ' גוטל, חדשים גם ישנים, ירושלים תשס"ה, עמ' 35-36.

3 ראו גם י' גולדשלאג, אנציקלופדיה של הציונות הדתית ד, עמ' 107-109.

4 דוגמה בולטת: בכל האיגרת כולה אין ו'ולו גם נקודה אחת בסוף משפט. נכון הוא שככלל לא תמיד קל להבחין בכתב יד הרב בין פסיק ובין נקודה, ועם זאת דוגמה כה קיצונית נדירה

לנו לפרסום באדיבות מנהליו, הרב יוחנן פריד, גבי שושנה רייך והרב אברהם טייץ. תודתנו הרבה נתונה להם.

ארי יצחק שבט, נריה גוטל

* * *

י"ט אד"ש⁵ תרצ"ה

לכבוד ידידי הרה"ח⁶ הנעלה מו"ה דניאל סירקיס שליט"א
שלו רב,

יקבלו בזה הגליון⁷. והנה כל דברי הקטיגוריא הם ישנים מאד וכבר השיבו עליהם במקומות שונים, והקיצור הוא שדברי הבז והאיבה⁸ הם מכווני(ם)⁹ ביחוד נגד עובדי האלילים הפראים¹⁰ זובחי אנשים לאליליהם¹¹ ועושי כל תועבה במסגד עבודתם, וכבר הרבו לגנותם גם גדולי הנוצרים והמושלמים, והלא משלחם אמר על אלו עובדי האלילים לעומת ישראל דוגמא של כלבים לגבי בני

למדי, אם כי יש לה מקבילות נוספות (ראו איגרת מתאריך כ"ה בטבת תרצ"ג, תיק א/כ/395 במרכז התיעודי של בית הרב).

5 אדר שני.

6 הרב החשוב, ואולי הרב החבר, הרב החכם או הרב החסיד.

7 גיליון כתב העת המקטרג נמסר כנראה לרב, והוא מחזירו.

8 המצויים לכאורה בפסוקי התנ"ך ובדברי חז"ל.

9 קצה צילום האיגרת קטוע והאות האחרונה משוערת מההקשר.

10 ראו אגרות הראיה, א, איגרת פט, שם כתב הרב כלפי הנכרים של ימינו "שהעיקר הוא כדעת המאירי, שכל העמים שהם גדורים בנימוסים הגונים בין אדם לחבירו הם כבר נחשבים לגרים תושבים בכל חיובי האדם", לא כעובדי עבודה זרה הברברים של העת העתיקה שעליהם נאמרו במקורות דברים שליליים ביותר. על שיטת המאירי, ראו בית הבחירה, בבא קמא לו ע"ב ושם קיג ע"א-ע"ב; גיטין סב ע"א; פסחים כא ע"ב; יומא פד ע"ב; בבא מציעא כז ע"א; עבודה זרה ב ע"א, ו ע"ב, טו ע"ב, כ ע"א, כו ע"א, נו ע"א. כן ראו י" כ"ך, "סובלנות דתית בשיטתו של רבי מנחם המאירי בהלכה ובפילוסופיה", הלכה וקבלה, ירושלים תשמ"ד; ר"מ אברהם, "האם יש עבודה זרה 'נאורה'? על היחס לגוים ועל שינויים בהלכה", אקדמות יט (תשס"ז), עמ' 65-86; רד"צ הילמן, "לשונות המאירי שנכתבו לתשובת המינים", צפונות א, א (תשמ"ט), עמ' סה-עב; מ' הלברטל, בין תורה לחכמה – רבי מנחם המאירי ובעלי ההלכה המיימונים בפרובנס, ירושלים תשס"א, פרק ג: "בעלי הדת": סובלנות דתית במשנתו של המאירי".

11 ראו למשל אורות, עמ' קד: "האליליות בטומאתה-פראותה", וראו עולת ראיה, א, עמ' צג, בנוגע ללקחים ממעשה עקדת יצחק.

כידוע, ומה שמגלגלים עלינו מדברי הנביאים שדברו בשבחן של ישראל כמו "אפים ישתחוו לך" וגו' האמור בישעיה, ¹² זהו דבר המביא לידי גיחוך אצל אנשי תרבות שדברי הנביאים הקדושים לכל העמים התרבותיים ושהכנסיות הנוצריות מיסדים עליהם לפי דעתם את כל משען בניניהם ידרשו דוקא ממנו היהודים שאנחנו נתנצל בעדם. בטח שכל העולם התרבותי יודע הוא את גדולת ערכם של דברי הנביאים ואת אמיתתם ¹³ ויודע גם כן לפרש אותם באופן המתאים לכל הליכות החיים המוסריים וההומניים, ועכ"פ אין לצרף את התביעות הללו ¹⁴ עם תביעות נגד מאמרים תלמודיים שהם מיוחדים בקדושתם אצלינו.

כל הגדולה של ישראל היא מיוחסת ביחס להשפעה המוסרית וטהרת האמונה הגורמת להטבת המידות האנושיות ולאפשר הנצחי שבא לעולם על ידי גילוי השכינה שבהופעת התורה שעל פיה יסדה התרבות האנושית היותר מעולה את כל מדריגותיה. אין לישראל שאיפה לשלטון של כבוש על עמים אחרים, ¹⁵ כי אם לראות בטובת העולם כולו על ידי השפעתה של תורה.

המכתב מטולידא ¹⁶ כבר נתברר אצל סופרים רבים שהוא זיוף, והמליצות של דברי דרוש אין שום אדם בר שכל לוקח אותם במשמעם ¹⁷ והם רק ציורים על

- 12 ישעיהו מט, כג-כד: "כה אמר ה' אלהים, הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו בניך בחצן ובנתידך על כתף תנשאנה. והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתידך אפיים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני ה' אשר לא יבשו קוי".
- 13 הרב נהג לא פעם לעשות שימוש בהערצתם של הנכרים את התנ"ך כאמצעי הסברה, ראו א' שבט, "שילום עם סבלנות, אמת היא מוחלטת – פרסום דרשתו המקורית של הרב קוק על רקע ועדת שאו ומאורעות תרפ"ט", מגד ירחים (147), כסלו תשע"ב, עמ' 4.
- 14 שש מילים אלו נדפסו בסוף המשפט, ואז נמחקו והוכנסו כאן בכתב יד.
- 15 רמב"ם, הלכות מלכים ומלחמותיהם יב, ד: "לא נתאוו החכמים והנביאים לימות המשיח לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים [...]. אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה". הרב קוק סבור שלכתחילה היינו מעדיפים לקיים את מצות כיבוש ארץ ישראל בקנייתה מהנכרים, בחינת "ויבוא גוי צדיק" (ישעיהו כו, ב) ולא בכיבושה במלחמה. ראו מאמרי הראי"ה, א, עמ' רנב; אוצרות הראי"ה, ראשון לציון תשס"ב, עמ' 371; חזון הגאולה, ניו יורק תשל"ד, עמ' רכב; מאמרי הראי"ה, ב, עמ' 526; אגרות הראי"ה, ג, עמ' קלז ועוד; א' שבט, "פרסום ראשון של דרשת הרב קוק זצ"ל על חשיבות הדגל הישראלי" המעין מט, ג (ניסן תשס"ט), עמ' 65.
- 16 ראו <http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/dvg34-23.htm>. בעלילה נטען שלפני כ-400 שנה מצא נזיר מסלמנקה בארכיון שבעיר טולידו מכתב משנת ה'רמ"ט (1489) ובו כותב, כביכול, ראש הרבנים של קושטא ליהודי העיר ארלה, שעל היהודים להיות סוחרים ורופאים כדי לגזול את רכוש הנוצרים וכדי להרוג אותם.

דבר נצחון המוסר בעולם שמופיע על ידי תורתנו ונביאינו בעולם שהתרבות האנושית לא תכחיש את זאת.

וכן הולכים הדברים ע"ד גדולת ירושלים וגדולת אי"י בעולם שהם דברים שיריים לצייר התפשטות אהבת הבריות וסילוק המלחמות מן העולם,¹⁸ שעליהם ניבאו הנביאים¹⁹ שרובם היו מירושלים – כל נביא שלא נזכר שם עירו מירושלים הי'.²⁰ בסגנון כזה נראה להשיב ע"ז, ובעלי המקצוע באלה העניינים ידעו כבר לס(דר)²¹ הדברים כראוי, וכל עולה תקפץ פיה.²² והנני בזה חותם בברכה נאמנה, ידידו הנאמן,²³ (חתימת הרב)

[מתוך: אורשת, ג (תשע"ב), הוצאת מכללת אורות ישראל]

- 17 תפיסה זו נסמכת על דברי קדמונים, כדוגמת הרמב"ם בחיבורו שמונה פרקים, ראו הקדמות לפירוש המשנה, ירושלים תשכ"א, עמ' קיז ואילך; וכן רמב"ן, כתבי הרמב"ן, ירושלים תשמ"ו, עמ' שח; וראו אי"י שבת, "תוקפם המחייב של מדרשי חז"ל: גישתו של הרמב"ן לאגדה לאור הויכוח בברצלוניה", צוהר יא, קיץ תשס"ב, עמ' 49–68.
- 18 למשל ישעיהו ב, ג–ד: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלם [...] וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה"; במדבר רבה יא, ז: "וכן אתה מוצא שאין הקב"ה מנחם את ירושלים אלא בשלום שנאמר (ישעיהו לב, יח) 'וישב עמי בנוה שלום'; דברים רבה, ה, יד: "גדול השלום שאין הקב"ה מבשר את ירושלים שיהיו נגאלים אלא בשלום, שנאמר (ישעיהו נב, ז) 'משמיע שלום [...] אומר לציון' ועוד.
- 19 במקור הוקלד בטעות: המביאים.
- 20 בבלי, מגילה טו ע"א: "שמו ולא שם עירו, בידוע שהוא מירושלים".
- 21 השלמה מתבקשת.
- 22 מתוך תפילת העמידה של הימים הנוראים, על פי איוב ה, טז במשמעות חסימת דוברי עוול וטענותיהם.
- 23 הוסף בכתב יד קדשו של הרב, ליד חתימתו, ומעיד על חיבה מיוחדת.